

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ГОФМАН Олександр Рудольфович

УДК 346.3: 347.42:346.542

**ДЕРЖАВНА ГАРАНТІЯ
ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ
ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ**

**Спеціальність: 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеню
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Надзорний керівник

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
ПОДЦЕРКОВНИЙ Олег Петрович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри господарського права
і процесу.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
ЮДАШЕВ Олексій Хашимович,
Міжрегіональна академія управління
персоналом (Київ),
завідувач кафедри господарського права
Інституту права імені Володимира Великого;

кандидат юридичних наук
ЗЛАКОМАН Ігор Миколайович,
Державна інспекція сільського
господарства в Одеській області,
головний юрисконсульт.

Захист відбудеться «28» травня 2014 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «26» квітня 2014 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.М. Крестовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена економічною необхідністю удосконалення правового регулювання та розширення сфери застосування такого засобу забезпечення виконання зобов'язань у сфері господарювання як державна гарантія.

Одним із напрямків створення умов для ефективної діяльності суб'єктів господарювання в Україні та підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках є мінімізація ризикового характеру здійснення господарської діяльності та утворення стимулів для залучення інвестиційних ресурсів у господарські (бізнесові) проекти. В першу чергу це стосується попередження обставин невиконання та неналежного виконання господарських зобов'язань за рахунок системи засобів забезпечення виконання таких зобов'язань. Важливе місце у цій сфері займає державна гарантія (далі – гарантія Уряду України, урядова гарантія), що одночасно виступає засобом державного впливу на економічні процеси.

Невизначена правова природа гарантії Уряду, недосконалість нормативно-правових положень щодо її надання та реалізації створює як теоретичні, так і практичні проблеми, пов'язані із низькою ефективністю державних гарантій, відсутністю прозорості у їх використанні, неузгодженістю з іншими інструментами економічної політики держави.

Удосконалення вимагають законодавчі положення щодо порядку надання урядових гарантій, розширення кола суб'єктів, уповноважених на їх отримання, об'єктів гарантування, строків та суб'єктів виконання зобов'язань за державною гарантією, а також нормативні підходи щодо інших аспектів державного гарантування та його наслідків.

Окремі аспекти та проблемні моменти правового регулювання в Україні державної гарантії як засобу забезпечення виконання зобов'язань у сфері господарювання були предметом досліджень таких вчених-правників як С.М. Андросов, Р.А. Джабраїлов, Ж.В. Завальна, О.П. Загнітко, Н.А. Зайцева, С.Б. Кіцуп, І.М. Орлова, О.В. Паракуда, О.П. Подцерковний та деяких інших, а також окремих економістів, зокрема, О.А. Переседи, В.П. Кудряшова.

Значної уваги дослідженню інституту державної гарантії приділено російськими вченими, як от: І.В. Грачова, М.М. Кошлина, В.В. Паплинський, Ю.Е. Туктаров, С.О. Шолохін, І.І. Щенникова та ін. Проте, ці дослідження інституту державної гарантії не повною мірою можуть бути застосовані до вітчизняної системи права, а також не враховують необхідність комплексного дослідження, позбавленого односторонності, що має місце у разі суто приватних (цивільно-правових) чи суто публічних (фінансово-правових) досліджень.

Це підтверджує необхідність здійснення комплексного господарсько-правового дослідження інституту державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань, здатного виступати ефективним інструментом державної підтримки діяльності суб'єктів господарювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної програми Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U0006H), а також у відповідності до спеціальної науково-дослідної теми кафедри господарського права і процесу НУ «ОЮА» «Дослідження механізму сталого розвитку господарського та господарсько-процесуального законодавства».

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення напрямів системного вдосконалення правового регулювання державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань, що забезпечить ефективну підтримку провідних сфер економіки. Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких задач:

визначити поняття, властивості, специфічні ознаки, функціональне призначення та правову природу державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань та запропонувати легальне визначення даного правового інституту;

узагальнити іноземний досвід правової регламентації та використання державної гарантії як засобу забезпечення виконання зобов'язань у господарській (комерційній, торговій) сферах з метою запозичення найкращих надбань та вироблення напрямів відповідного реформування національних підходів;

визначити місце гарантії Уряду України серед інших засобів забезпечення виконання господарських зобов'язань та засобів державного впливу на економіку;

деталізувати місце урядової гарантії серед засобів державної підтримки господарської діяльності, визначити поняття державної гарантії як засобу державної підтримки суб'єктів господарювання;

з'ясувати можливість віднесення державної гарантії до форм державно-приватного партнерства;

визначити коло правовідносин, що виникають у зв'язку з наданням та реалізацією державної гарантії;

охарактеризувати порядок надання гарантій Уряду в Україні, провести його поділ на етапи і стадії та визначити їх сутність;

визначити поняття гарантійного зобов'язання держави, його ознаки, підстави виникнення, припинення та інші особливості;

встановити та класифікувати наслідки виконання та невиконання гарантійних зобов'язань держави;

надати рекомендації з удосконалення чинного законодавства, спрямованого на регламентацію державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі виникнення, зміни та припинення державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Предметом дослідження виступає державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Методи дослідження. В межах дисертаційного дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. За допомогою діалектичного методу досліджено сутність, функціональне призначення і місце державної гарантії в системі права України (розділи 1, 2), проведено аналіз відносин, що виникають у процесі надання, виконання та внаслідок виконання гарантії Уряду України (Розділ 3). Порівняльно-правовий метод дозволив дослідити іноземний досвід у сфері державного гарантування, перспективи його запровадження в Україні (підрозділ 1.3) та визначити місце державної гарантії в системі засобів забезпечення виконання господарських зобов'язань та засобів державного регулювання господарської діяльності (підрозділи 2.1 та 2.2). За допомогою методу індукції встановлено правову природу державної гарантії (підрозділ 1.2). Метод дедукції використано при визначенні місця урядової гарантії в системі форм державно-приватного партнерства (підрозділ 2.3) та дослідженні правовідносин, що виникають у зв'язку із забезпеченням господарських зобов'язань державною гарантією (розділ 3). Історичний метод застосовано при дослідженні правової природи інституту державної гарантії (підрозділ 1.2). Метод аналізу дозволив визначити властивості і специфічні ознаки державної гарантії (підрозділ 1.1), ознаки правовідносин, що виникають у зв'язку із державним гарантуванням (підрозділи 3.1-3.3). Метод синтезу дав змогу визначити державну гарантію як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань (підрозділ 1.1) та засіб державної підтримки суб'єктів господарської діяльності (підрозділ 2.2). Догматичний метод дозволив виявити прогалини діючого законодавства щодо регламентації державної гарантії (розділи 2-3). Системний метод дозволив встановити місце інституту державної гарантії в системі норм господарського права (підрозділ 1.2). Натомість емпіричний метод застосовувався при огляді судової практики з питань, пов'язаних з визначенням окремих аспектів державного гарантування в Україні.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження складають наукові роботи та ідеї вітчизняних та зарубіжних вчених: С.М. Андросова,

О.А. Беляневич, М.І. Брагінського, О.М. Вінник, В.В. Вітрянського, О.П. Віхрова, Б.М. Гонгало, Р.А. Джабраїлова, В.В. Добровольської, С.І. Єршової, Ж.В. Завальної, О.П. Загнітко, Г.Л. Знаменського, Д.В. Зятіної, І.М. Злакомана, О.С. Йоффе, С.В. Ківалова, Т.А. Латковської, В.К. Мамутова, В.С. Мілаш, Ю.М. Оборотова, О.П. Подцерковного, О.Х. Юлдашева та інших.

Нормативну та емпіричну базу дослідження склали: господарське, цивільне та фінансове законодавство України, законодавство країн СНД та інших іноземних держав (зокрема США, Канади, Великобританії, Німеччини, Франції.) та практика його застосування, рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), практика судів загальної юрисдикції.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в юридичній науці України комплексним господарсько-правовим дослідженням державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань, внаслідок якого отримані наступні результати, що мають наукову новизну та практичну значимість.

Уперше:

встановлено господарсько-правову природу державної гарантії, виходячи з її регулюючого впливу, спрямованості на досягнення суспільного господарського порядку, реалізацію методів господарсько-правового регулювання, задоволення як приватних, так і публічних інтересів у сфері господарювання, а також притаманності їй ознак господарського зобов'язання та інструменту державного впливу на економіку, особливого суб'єктного складу (пов'язано з участю держави), бюджетного характеру фінансування виконання та можливості реалізації лише в межах і за напрямками, визначеними законами про Державний бюджет України;

визначено багатофункціональність інституту державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань, що знаходить своє відображення, зокрема, при реалізації функції державного впливу на економіку шляхом підтримки діяльності суб'єктів господарювання, реалізації захисної (компенсаційної), стимулюючої, охоронної, інструментальної, інвестиційної, координаційної, організаційної та планової функцій;

обґрунтовано доцільність введення до господарського права України нового інституту – договору державної гарантії, який пропонується визначати як угоду щодо надання державної гарантії, за якою держава в особі органу державної влади, що наділений відповідною господарською компетенцією, зобов'язується виконати повністю або частково гарантоване зобов'язання перед управненою стороною у випадку невиконання його боржником, а управнена сторона за вказаних умов має право вимагати виконання цього обов'язку у порядку та у спосіб встановлений цією угодою

або законом України. Визначення цього договору у Господарському кодексі України (далі – ГК України) передбачає деталізацію його істотних умов про: предмет, строк дії договору державної гарантії, обсяг гарантованих зобов'язань, обсяг гарантійних зобов'язань, порядок їх виконання та умови настання гарантійного випадку;

обґрунтовано необхідність перегляду підходу щодо оплатності гарантії Уряду України у зв'язку з її стимулюючим характером як засобу регулювання економіки, зокрема, шляхом встановлення винагороди за виконання гарантійних зобов'язань (розмір якої не повинен перевищувати 0,5 % річних від суми не погашеного перед державою гарантованого зобов'язання) з моменту виконання гарантії Уряду, замість передбаченої на сьогодні плати за надання державної гарантії з моменту її надання;

визначено на теоретичному рівні неможливим виконання гарантійних зобов'язань держави перед кредиторами шляхом укладання з такими кредиторами договорів про реструктурування відповідних сум, якщо інше не передбачено договором між ними, що пояснюється невизнанням факту реструктуризації заборгованості виконанням гарантійних зобов'язань на рівні закону;

удосконалено:

визначення поняття державної гарантії як письмового, строкового, платного, грошового зобов'язання держави Україна щодо виконання гарантованого зобов'язання перед кредитором, за умови прострочення його виконання боржником, в порядку встановленому законом та договором, що виникає на конкурсній основі, внаслідок прийняття відповідного акту Кабінету Міністрів України, в межах, за рахунок і за напрямками, визначеними законом про Державний бюджет України;

підходи щодо деталізації в ГК України особи боржника та виду гарантованого зобов'язання, що може бути забезпечено державною гарантією, шляхом встановлення можливості забезпечення гарантією Уряду виконання виключно господарських зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України;

теоретичні позиції щодо відсутності об'єктивної можливості у казенного підприємства одержувати кредити для виконання статутних завдань під гарантію органу, до сфери управління якого входить підприємство, виходячи з обмежень щодо суб'єктного складу гарантійного зобов'язання, визначених Бюджетним кодексом України (далі – БК України). У зв'язку з цим підлягає виключенню ч. 6 ст. 77 ГК України, що передбачає таку можливість;

підходи до вдосконалення порядку виконання гарантійних зобов'язань держави шляхом встановлення десятиденного строку на виконання Міністерством фінансів (далі – Мінфіном) України вимоги управненої

сторони про повне або часткове виконання гарантійного зобов'язання та обчислення перебігу такого строку з дня пред'явлення такої вимоги до вказаного органу;

підходи до природи договору про порядок відшкодування витрат державного бюджету, що можуть виникнути у разі виконання державою гарантійних зобов'язань як різновиду специфічних господарських договорів та підходи щодо деталізації його істотних умов, шляхом їх визначення у відповідності до предмету, мети та спрямованості цієї договірної конструкції;

отримали подальший розвиток:

наукові напрацювання щодо розширення за рахунок державної гарантії переліку засобів непрямої державної підтримки, зокрема, шляхом доповнення ГК України новою статтею 16¹ «Гарантії держави за зобов'язаннями суб'єктів господарювання як засіб державного регулювання господарської діяльності», основний зміст якої має бути спрямований на закріплення функцій та основних засад цього інституту для забезпечення ефективного та суспільно-виправданого застосування;

підходи щодо складових порядку надання урядової гарантії, що включає підготовчу і основну стадії, у межах яких виділено окремі етапи їх реалізації, кількісно і змістовно залежних від специфіки гарантованого зобов'язання;

підходи щодо розширення виключної компетенції господарських судів за рахунок усіх спорів, які виникають у процесі реалізації права на отримання державної гарантії, виконання гарантійних зобов'язань держави, їх зміни, припинення та застосування відповідальності за порушення гарантійного та гарантованого зобов'язання;

положення щодо визначення та класифікації наслідків виконання гарантійних зобов'язань держави, в рамках яких деталізовано підходи, зокрема, щодо таких юридичних наслідків як: припинення даних гарантійних зобов'язань держави та прав первісного кредитора за гарантованим зобов'язанням; суброгація державою прав кредитора за гарантованим зобов'язанням; зобов'язання щодо відшкодування витрат державного бюджету, пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань (виконання гарантованого зобов'язання після суброгації).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: в правотворчій діяльності для вдосконалення законодавства України в сфері державного гарантування; у навчальному процесі при викладанні курсу «Господарське право» та спецкурсу «Забезпечення виконання господарських зобов'язань»; у правозастосовній практиці.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки та результати дослідження доповідались на засіданні кафедри господарського права

і процесу Національного університету «Одеська юридична академія», Міжнародній науково-практичній конференції «Законодавче забезпечення економічної політики держави і юридична освіта» (Донецьк-Святогорськ, 16-17 квітня 2009р.); «Весняні юридичні читання» (м. Харків, 27-28 квітня 2012 р.); «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2013 року) та ін.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 14 наукових працях, з яких 5 статей – у фахових виданнях та 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділені на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 227 сторінок. Список використаних джерел включає 262 найменування і викладений на 29 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, темами, визначено мету та задачі, об'єкт та предмет дослідження, методологію, теоретичну, нормативну та емпіричну базу дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано інформацію про апробацію результатів дослідження та кількість публікацій за темою дисертації.

Розділ перший «Загальна характеристика державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань» складається з трьох підрозділів, в яких аналізується сутність та правова природа державної гарантії як засобу забезпечення виконання зобов'язань у сфері господарювання, що спрямований на державне регулювання економіки, а також досліджується іноземний досвід в сфері державного гарантування та перспективи його впровадження в Україні.

У підрозділі 1.1 *«Поняття, ознаки та функції державної гарантії»* обґрунтовано підхід до розмежування ознак та властивостей державної гарантії та запропоновано визначення цього інституту.

Обґрунтовано багатофункціональність інституту державної гарантії як засобу державного регулювання економіки та забезпечення виконання господарських зобов'язань, що знаходить своє відображення, зокрема, при реалізації функцій державного впливу на економіку, захисної (компенсаційної), стимулюючої, охоронної, інструментальної, інвестиційної, координаційної, організаційної та планової функцій.

Господарська спрямованість регулятивного вплив державної гарантії вказує на сферу, об'єкт та суб'єктів державного гарантування. Як наслідок, визначено, що гарантованим (основним) зобов'язанням може бути лише грошове зобов'язання господарського характеру, що виникає між суб'єктами господарювання як на боці кредитора, так і на боці боржника (реципієнта). У зв'язку з цим з метою деталізації характеру, суб'єктного складу гарантованого зобов'язання, усунення колізій щодо цього та підтримки вітчизняної економіки, пропонується визначити у ГК України можливість забезпечення державною гарантією виключно господарських зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України і лише у випадках та у спосіб, передбачених Конституцією та законами України.

Установлено, що гарантії Уряду України притаманні окремі властивості (загальні ознаки для всіх або більшості засобів забезпечення), а також специфічні (унікальні) ознаки, що підлягають розмежуванню. До властивостей державної гарантії запропоновано відносити: конкурентний, процедурний, строковий характер, акцесорність, платність, безвідкличність, можливість надання лише за умов майнового забезпечення зобов'язань суб'єкта господарювання та зустрічних гарантій, отриманих від інших суб'єктів тощо. Натомість визначено, що специфічними ознаками державної гарантії є особливий суб'єктний склад (пов'язаний з участю держави), бюджетний характер фінансування виконання державних гарантій та можливість надання гарантій уряду лише в межах і за напрямками, що визначені законом про Державний бюджет України.

Державну гарантію як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань запропоновано визначити у ГК України як письмове, строкове, платне, грошове зобов'язання держави Україна щодо виконання гарантованого зобов'язання перед кредитором, за умови прострочення його виконання боржником, в порядку встановленому законом та договором, що виникає на конкурсній основі, внаслідок прийняття відповідного акту Кабінету Міністрів України, в межах, за рахунок і за напрямками, визначеними законом про Державний бюджет України.

При визначенні державної гарантії обґрунтовано, що даний правовий інститут є різновидом грошових зобов'язань держави господарського характеру, який не має забезпеченого характеру всупереч тому, що передбачено нормами БК України.

Підрозділ 1.2 «Правова природа державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань» присвячено визначенню правової природи гарантії Уряду, з урахуванням її місця в системі інших засобів забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Установлено, що державну гарантію необхідно відносити до господарських зобов'язань. Зобов'язання за державною гарантією

характеризуються особливим суб'єктним складом учасників, які є учасниками відносин у сфері господарювання відповідно до ст. 2 ГК України. Особливість суб'єктного складу, на відміну від інших засобів забезпечення виконання господарських зобов'язань, пояснюється участю держави на стороні боржника і суб'єкта господарювання на стороні кредитора гарантійного зобов'язання.

З погляду на об'єкт регулюючого впливу державної гарантії, в якості якого виступає господарська діяльність, зроблено висновок, що гарантійні зобов'язання можуть виникати лише в сфері господарювання.

Визначено, що гарантійні зобов'язання виникають на підставі письмового правочину про надання державної гарантії.

Обґрунтовано притаманність гарантії Уряду і низки інших ознак господарського зобов'язання, зокрема, спрямованість на досягнення економічного результату як господарюючим суб'єктом, так і суб'єктом регулювання, обмеженість обсягу диспозитивності сторін такого зобов'язання, тощо.

Державна гарантія віднесена до системи засобів забезпечення виконання господарських зобов'язань як спеціальний засіб забезпечення, якому притаманні як загальні ознаки властиві всім або більшості елементам вказаної системи, так і спеціальні ознаки, що вказують на його особливості.

Беручи до уваги дані результати дослідження, та з урахуванням регулюючого впливу державної гарантії, її спрямованості на досягнення суспільного господарського порядку, реалізацію методів господарсько-правового регулювання, задоволення як приватних, так і публічних інтересів у сфері господарювання, а також притаманності їй як інструменту державного впливу на економіку, бюджетного характеру фінансування виконання та можливості реалізації лише в межах і за напрямками визначеними законами про Державний бюджет України, зроблено висновок про її господарсько-правову природу.

У підрозділі 1.3 «Іноземний досвід в сфері державного гарантування та перспективи його запровадження в Україні» проаналізовано досвід в сфері державного гарантування країн СНД, США, Канади, та окремих європейських країн: Великої Британії, Німеччині, Франції та деяких інших та визначено перспективи його застосування в Україні.

Визначено, що правове регулювання державного гарантування в країнах СНД має загальні ознаки. Окремо окреслено особливості нормативної регламентації державного гарантування у вказаних державах.

Виявлено позитивний характер положень зарубіжного законодавства, що можуть бути використані при удосконаленні регламентації державної гарантії в Україні: 1) договірний характер державної гарантії (Російська Федерація, Білорусь, Казахстан); 2) визначення строку виконання гарантії

на рівні закону (Білорусь); 3) інститут винагороди за надання гарантії Уряду (Узбекистан); 4) можливість забезпечення гарантією Уряду як вже існуючих зобов'язань, так і зобов'язань, які виникнуть у майбутньому, а також зобов'язань по яких неможливо встановити особу кредитора у момент надання гарантії або кредиторами за якими є невизначене коло осіб (Російська Федерація); 5) децентралізація державного гарантування шляхом передачі частини повноважень у цій сфері спеціально створеним Експортно-кредитним агентством – ЕКА (США, Франція, Німеччина).

Розділ другий «Публічно-правові засади державної гарантії як інституту господарського права» складається з двох підрозділів та присвячено визначенню місця гарантії Уряду в системі засобів державного регулювання господарської діяльності та форм державно-приватного партнерства.

Підрозділ 2.1 «Державна гарантія в системі засобів державного регулювання господарської діяльності» присвячено визначенню місця цього інституту в системі засобів державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання.

Гарантію Уряду як засіб державного регулювання господарської діяльності визначено як прояв стриманого державного втручання в господарську діяльність суб'єктів господарювання, яке застосовується лише з метою підтримки і стимулювання їх діяльності.

Даний інститут віднесено до непрямих, часткових, функціональних, довгострокових, загальнодержавних, комплексних (одночасно економічних і адміністративних) засобів державної підтримки суб'єктів господарювання у пріоритетних галузях національної економіки, особливо в умовах економічної кризи. Обґрунтовано застосування державної гарантії як на всій території України, так і на територіях, де діяльність реципієнтів має важливе значення для розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів, міст та ін.), що визначає Верховна Рада України в законі про Державний бюджет України на поточний рік.

З урахуванням даних результатів, запропоновано при подальшій кодифікації господарського законодавства чітко визначити місце гарантії Уряду в системі засобів державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, зокрема ГК України доповнити статтею 16¹, відповідного змісту: «Державна гарантія – засіб державної підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють господарську діяльність у пріоритетних галузях національної економіки, у тому числі в умовах економічної кризи, як на всій території України так і на території де їх діяльність має важливе значення для розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць, що визначаються Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на поточний рік».

Підрозділ 2.2 «Державна гарантія в системі форм державно-приватного партнерства» присвячено обґрунтуванню необхідності віднесення договору державної гарантії до форм державно-приватного партнерства (далі – ДПП).

Установлено, що універсальний характер гарантії Уряду як засобу забезпечення виконання зобов'язань у сфері господарювання та засобу державної підтримки суб'єктів господарювання проявляється також у необхідності віднесення окремих договорів державної гарантії до форм державно-приватного партнерства.

Обґрунтовано, що віднесення окремих договорів державної гарантії до форм державно-приватного партнерства забезпечить конкурентний відбір кредитора гарантованого та гарантійного зобов'язань, доступ до дешевших кредитних ресурсів, сприятиме боротьбі з проявами корупції у цій сфері, тощо.

Договір державної гарантії кваліфіковано формою ДПП лише за умов відповідного суб'єктного складу та притаманності інших ознак ДПП, спрямованості на реалізацію функції та мети партнерства, крім випадків: надання державної гарантії на строк менше п'яти і більше п'ятдесяти років; відсутності рішення про здійснення партнерства у відповідній формі; надання гарантій за зобов'язаннями у сферах, де здійснення господарської діяльності дозволено виключно державним підприємствам, установам та організаціям.

На цій підставі обґрунтовано необхідність визначення договору державної гарантії в переліку відповідних форм у ст. 5 Закону України «Про державно-приватне партнерство».

Розділ третій «Правовідносини, що виникають у зв'язку із наданням та реалізацією державних гарантій», що складається з трьох підрозділів, присвячено дослідженню правовідносин, що опосередковують надання та реалізацію державних гарантій та супутніх правовідносин.

Підрозділ 3.1 «Порядок надання державних гарантій та правовідносини, що виникають у зв'язку з його реалізацією» присвячено дослідженню механізму надання гарантій Уряду та визначенню його наслідків та складових.

Порядок надання державної гарантії визначено як систему (сукупність) дій суб'єктів господарювання та уповноважених органів державної влади, спрямованих як на отримання та надання державної гарантії, так і на забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Установлено своєрідність порядку надання державних гарантій в Україні. Виявлено, що для окремих видів урядових гарантій даний порядок визначається по-різному і всупереч положенням ч. 2 ст. 199 ГКУ України регламентується підзаконними актами, нечіткий та неоднозначний характер яких свідчить про доцільність удосконалення цього механізму.

Установлено, що існуючий порядок надання державних гарантій вказує на можливість його поділу на окремі етапи та стадії. Запропоновано виділяти підготовчу та основну стадії. Ці стадії поділено на окремі етапи їх реалізації. Кількість етапів реалізації кожної зі стадій поставлено у залежність від різновиду господарських зобов'язань, що забезпечуються державною гарантією та особливостей встановленого порядку відповідного забезпечення.

Етапи надання державних гарантій розглядаються як окремі зобов'язальні правовідносини, які виникають між суб'єктом господарювання, що прийняв рішення про реалізацію або участь в реалізації відповідного інвестиційного проекту (реципієнтом) та уповноваженим органом державної влади, в межах наданих йому повноважень у даній сфері щодо відповідних етапів. Враховуючи суб'єктний склад учасників кожного з етапів порядку надання державних гарантій, а також змістовну характеристику їх дій, зроблено висновок про організаційно-господарську природу правовідносин, що виникають в межах реалізації практично кожного з даних етапів. Це пояснено тим, що їх учасниками є суб'єкт господарювання, з однієї сторони, та спеціально уповноважений орган державної влади, з іншої, а їх дії в межах кожного з етапів порядку надання державних гарантій спрямовані на виникнення господарських прав та обов'язків, наприклад щодо: проходження проектом експертизи; прийняття рішення про підтримку інвестиційного проекту; ідентифікацію та оцінку ризиків, пов'язаних з реалізацією інвестиційного проекту тощо.

У *підрозділі 3.2 «Основні змістовні елементи гарантійних зобов'язань держави»* досліджуються поняття, ознаки та зміст гарантійних зобов'язань як різновиду грошових зобов'язань держави господарського характеру.

Гарантійне зобов'язання виникає в результаті надання державної гарантії за умови невиконання або неналежного виконання гарантованого зобов'язання боржником (реципієнтом). Дане зобов'язання визначено законодавцем як зобов'язання, що виникає у держави внаслідок надання державної гарантії повного або часткового виконання державою боргових зобов'язань суб'єкта господарювання – резидента перед кредитором (позикодавцем).

Гарантійне зобов'язання охарактеризоване як таке, що має обмежений суб'єктний склад. Від імені держави, що є боржником за гарантійним зобов'язанням, уповноважені виступати: щодо надання державних гарантій – член Кабінету Міністрів України, відповідальний за формування та реалізацію державної бюджетної політики, або особа, яка виконує його обов'язки; щодо прийняття рішення про здійснення платежів, пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань держави – центральний орган

виконавчої влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики (на сьогодні ним є Мінфін України); щодо безпосереднього здійснення платежів, пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань держави – Державна казначейська служба України.

Установлено, що під об'єктом гарантійних зобов'язань держави доцільно розуміти дії кредитора, спрямовані на спонукання держави до виконання зазначених гарантійних зобов'язань, та дії Мінфіну від імені держави, що спрямовані на їх виконання. Нагомість під предметом даних зобов'язань доцільно визначати суму грошових коштів, що підлягає сплаті з боку Мінфіну, за рахунок державного бюджету на відповідний рік, на користь управленої сторони за гарантійним зобов'язанням. У свою чергу зміст цих зобов'язань складають право вимоги управленої сторони щодо повного або часткового виконання державою зобов'язань замість боржника по гарантованому зобов'язанню та кореспондуючий цьому праву обов'язок держави здійснити належне виконання відповідних грошових зобов'язань.

Окремо обґрунтовано, що задля продовження кодифікації господарського законодавства та з метою удосконалення порядку регламентації гарантійних зобов'язань, в нормах ГК України підлягає визначенню договір державної гарантії як угода щодо надання державної гарантії, за якою держава в особі органу державної влади, що наділений відповідною господарською компетенцією, зобов'язується виконати повністю або частково гарантоване зобов'язання перед управленою стороною у випадку невиконання його боржником, а управлена сторона, за вказаних умов має право вимагати виконання цього обов'язку у порядку та у спосіб встановлений цією угодою або законом України. Окремо запропоновано істотні умови цього договору: предмет, строк дії договору державної гарантії, обсяг гарантованих зобов'язань, обсяг гарантійних зобов'язань, порядок їх виконання та умови настання гарантійного випадку.

Підрозділ 3.3 «Правовідносини, що виникають внаслідок виконання державних гарантій» присвячено дослідженню правовідносин, що виникають за наслідками виконання гарантійних зобов'язань держави і їх особливостям.

Установлено, що в результаті виконання гарантійних зобов'язань держави у суб'єкта господарювання-реципієнта виникає прострочена заборгованість перед державою за відповідними кредитами (позиками) в обсязі фактичних витрат державного бюджету, а також відповідний обов'язок щодо її погашення, а до держави як гаранта, що виконав гарантійні зобов'язання, переходить право вимоги до такого боржника щодо погашення відповідної заборгованості в установленому законом та договором порядку.

Окремо досліджено договір про порядок відшкодування витрат державного бюджету, що можуть виникнути у разі виконання державою гарантійних зобов'язань. Даний договір запропоновано визначати як різновид умовних, односторонніх та оплатних господарських договорів, що одночасно є підставою суброгації державою прав кредитора за гарантованим зобов'язанням та підставою виникнення (трансформації) майново-господарських зобов'язань між суб'єктом господарювання (боржником за гарантованим зобов'язанням) та державою, які спрямовані на сплату сум грошових коштів у валюті платежу у розмірі фактичних витрат Державного бюджету України, пов'язаних із виконанням державою відповідних гарантійних зобов'язань, винагороди за виконання гарантійних зобов'язань, суми пені за час прострочення виконання даних зобов'язань (за наявності), а також підставою надання державі як гаранту права на договірне списання банком коштів з рахунків суб'єкта господарювання на її користь.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення наукового завдання з удосконалення правового регулювання державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань в Україні та зроблено такі висновки.

1. Державна гарантія – письмове, строкове, платне, грошове зобов'язання держави Україна щодо виконання гарантованого зобов'язання перед кредитором, за умови прострочення його виконання боржником, в порядку встановленому законом та договором, що виникає на конкурсній основі, внаслідок прийняття відповідного акту Кабінету Міністрів України, в межах, за рахунок і за напрямками, визначеними законом про Державний бюджет України.

2. Багатофункціональність інституту державної гарантії як засобу державного регулювання економіки та забезпечення зобов'язань держави Україна знаходить своє відображення, зокрема, при реалізації функцій державного впливу на економіку шляхом підтримки державою діяльності суб'єктів господарювання, а також реалізації захисної (компенсаційної), стимулюючої, охоронної, інструментальної, інвестиційної, кординаційної, організаційної та планової функцій;

3. Підлягають розмежуванню властивості та специфічні (унікальні) ознаки державної гарантії. До властивостей державної гарантії віднесено: конкурентний, процедурний, строковий характер, акцесорність, платність, безвідкличність, можливість надання лише за умов майнового забезпечення зобов'язань суб'єкта господарювання та зустрічних гарантій отриманих від інших суб'єктів тощо. Натомість, до специфічних ознак державної гарантії віднесено: особливий суб'єктний склад (пов'язано з участю держави),

бюджетний характер фінансування, виконання державних гарантій та можливість надання гарантій Уряду лише в межах і за напрямками, що визначені законом про Державний бюджет України.

4. Державна гарантія є засобом регулюючого впливу на суб'єктів господарської діяльності, що входить до системи засобів забезпечення виконання господарських зобов'язань і є спеціальним, поіменованим, зобов'язально-правовим, письмовим, акцесорним, кредитно-позиковим, грошовим, оплатним, строковим, багатофункціональним засобом забезпечення, що має специфічний суб'єктний склад (пояснюється участю держави), нормативний, бюджетний, конкурсний і обов'язково забезпечений характер, передбачає субсидіарну відповідальність зобов'язаної сторони та є різновидом персональних (особистих) гарантій, наданих третьою особою.

5. Гарантія Уряду України є інститутом, що має виключно господарсько-правову природу, якому притаманні ознаки та властивості змішаного публічно-правового і приватноправового регулювання, реалізація якого спрямована на задоволення як приватних так і публічних інтересів у сфері господарювання. Застосування цього інституту дозволяє забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами.

6. Гарантія Уряду як засіб державного регулювання господарської діяльності є проявом стриманого державного втручання в господарську діяльність суб'єктів господарювання, яке застосовується лише з метою підтримки і стимулювання їх діяльності шляхом забезпечення виконання господарських зобов'язань між ними.

7. Цей інститут є одним з непрямих, часткових, функціональних, довгострокових, загальнодержавних, комплексних (одночасно економічних і адміністративних) засобів державної підтримки суб'єктів господарювання у пріоритетних галузях національної економіки, особливо в умовах економічної кризи, як на всій території України так і на територіях де діяльність реципієнтів має важливе значення для розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів, міст, селищ, та ін.), що визначає Верховна Рада України в законі про Державний бюджет України на поточний рік.

8. З метою удосконалення господарсько-правового механізму регулювання гарантійних відносин, доцільно увести окремий інститут господарського права України – договір державної гарантії, який пропонується визначати як угоду щодо надання державної гарантії, за якою

держава в особі органу державної влади, що наділений відповідною господарською компетенцією, зобов'язується виконати повністю або частково гарантоване зобов'язання перед управненою стороною у випадку невиконання його боржником, а управнена сторона за вказаних умов має право вимагати виконання цього обов'язку у порядку та у спосіб встановлений цією угодою або законом України. Визначення цього договору у ГК України передбачає деталізацію його істотних умов про: предмет; строк дії договору державної гарантії; обсяг гарантованих зобов'язань; обсяг гарантійних зобов'язань, порядок їх виконання та умови настання гарантійного випадку.

9. Удосконаленню підлягає ціла низка інших аспектів державного гарантування, зокрема: спеціальним законом необхідно визначити порядок надання державних гарантій; деталізувати правові положення щодо договору державної гарантії та договору про порядок відшкодування витрат державного бюджету, що можуть виникнути у разі виконання державою гарантійних зобов'язань у ГК України; законодавчо визначити державну гарантію як засіб державної підтримки, а договір державної гарантії як форму державно-приватного партнерства.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати роботи

1. Гофман О. Р. Державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань: поняття та ознаки / О. Р. Гофман // Європейські перспективи. – 2010. – № 4. – С. 116-123.
2. Гофман О. Р. Функції державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань / О. Р. Гофман // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 3. – С. 141-144.
3. Гофман О. Р. Правова природа державної гарантії як засобу забезпечення виконання зобов'язань у сфері господарювання / О. Р. Гофман // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 64. – С. 388-396.
4. Гофман О. Р. Правова природа відносин, що виникають внаслідок виконання державних гарантій / О. Р. Гофман // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – № 21. Ч. 2. – С. 29-34.
5. Гофман О. Р. До питання підвідомчості справ про стягнення заборгованості за наслідками виконання гарантійних зобов'язань держави / О. Р. Гофман // Наше право. – 2013. – № 8. – С. 170-175.

6. Гофман А. Р. Государственная гарантия в системе форм государственно-частного партнерства в Украине / А. Р. Гофман // Закон и жизнь. – 2013. – № 11/2. – С. 56-60.

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Гофман. О. Р. Щодо держави як суб'єкта господарського зобов'язального права та господарських зобов'язальних правовідносин / О. Р. Гофман // Законодательное обеспечение экономической политики государства и экономическое образование: матер. междунар. науч.-практ. конф. (16-17 апреля 2009 року). – Донецк : Юго-Восток, 2009. – С. 140-142.

2. Гофман. О. Р. Державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань / О. Р. Гофман // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і асп. складу (21-22 травня 2010 року, Одеса). – О. : Фенікс, 2010. – С. 519-521.

3. Гофман О. Р. Види державної гарантії як засобу забезпечення зобов'язань у сфері господарювання / О. Р. Гофман // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. практ. конф. проф.-викл. складу (20-21 травня 2011 року, Одеса) : у 2-х т. – О. : Фенікс, 2011. – Т.2. – С. 372-374.

4. Гофман О. Р. Державна гарантія як засіб реалізації державних та регіональних соціально-економічних програм / Гофман О. Р. // Сучасна цивілістика: матеріали VI Міжн. цивілістичної наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Одеса, 8 квітня 2011р.). – О. : Юрид. л-ра, 2011. – С. 532-534.

5. Гофман О. Р. Гарантійні зобов'язання держави в системі господарських зобов'язань в Україні / О. Р. Гофман // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.- викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 року) : у 3-х т. – О. : Фенікс, 2012. – Т.3. – С. 242-244.

6. Гофман О. Р. Государственная гарантия как средство обеспечения выполнения обязательств с позиций финансового и гражданского права: Факты и предположения / О. Р. Гофман // Весенние юридические чтения: матер. Междунар. науч.-практ. конф. (Харьков, 27-28 апреля 2012 г.). – Х. : ИФИ, 2012. – С. 105-111.

7. Гофман О. Р. Наслідки виконання гарантійних зобов'язань держави / О. Р. Гофман // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 року) : у 2-х т. – О. : Фенікс, 2012. – Т.2. – С. 664-667.

8. Гофман. О. Р. До питання деталізації об'єкту забезпечення державної гарантії в Україні / О. Р. Гофман // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. практ. конф. проф.-викл. складу (16-17 травня 2013 року) : у 2-х т. – О. : Фенікс, 2013. – Т.2. – С. 750-752.

АНОТАЦІЯ

Гофман О. Р. Державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Дисертація присвячена дослідженню державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань. На основі аналізу законодавчого та доктринального підходів до розуміння суті державної гарантії запропоновано визначення державної гарантії із розмежуванням її властивостей та специфічних ознак. Обґрунтовано господарсько-правову природу цього інституту. Проаналізовано зарубіжний досвід державного гарантування, зокрема країн СНД, Німеччини, Франції, США. Доведено необхідність визначення державної гарантії як засобу державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Запропоновано визначити на законодавчому рівні договір державної гарантії та віднести його до форм державно-приватного партнерства.

Окремо звернено увагу на порядок надання державних гарантій. Висловлено пропозиції про поділ його на стадії та етапи.

Досліджено гарантійні зобов'язання держави, їх змістовні елементи та механізм реалізації. Звертається увага на відносини, що виникають за наслідками виконання гарантійних зобов'язань.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства, спрямованого на правову регламентацію державної гарантії як засобу забезпечення виконання господарських зобов'язань в Україні.

Ключові слова: державна гарантія, засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань, господарсько-правове регулювання, гарантоване зобов'язання, гарантійне зобов'язання, засіб державної підтримки, форма державно-приватного партнерства, правовий господарський порядок.

АННОТАЦИЯ

Гофман А. Р. Государственная гарантия как средство обеспечения исполнения хозяйственных обязательств. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно-процесуальное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

Диссертация посвящена исследованию государственной гарантии как средства обеспечения исполнения хозяйственных обязательств. На основе анализа законодательного и доктринального подходов к пониманию сути государственной гарантии предложено определение государственной гарантии с разграничением ее свойств и специфических признаков. Обосновано хозяйственно-правовую природу этого института. Проанализирован зарубежный опыт государственного гарантирования, в частности стран СНГ, Германии, Франции, США. Доказана необходимость определения государственной гарантии как средства государственного регулирования деятельности субъектов хозяйствования. Предложено определить на законодательном уровне договор государственной гарантии и отнести его к формам государственно частного партнерства.

Особо обращено внимание на порядок предоставления государственных гарантий. Предложено разделение его на стадии и этапы. Исследованы гарантийные обязательства государства, их содержательные элементы и механизм реализации.

Обращается внимание на отношения, возникающие по результатам выполнения гарантийных обязательств.

Сформулированы предложения по усовершенствованию отечественного законодательства, направленного на правовую регламентацию государственной гарантии как средство обеспечения исполнения хозяйственных обязательств в Украине.

Ключевые слова: государственная гарантия, средство обеспечения исполнения хозяйственных обязательств, хозяйственно-правовое регулирование, гарантированное обязательство, гарантийное обязательство, средство государственной поддержки, форма государственно-частного партнерства, правовой хозяйственный порядок.

SUMMARY

Hofman O. R. State Safeguard as a Means of Provision for Fulfillment of Economic Obligations. – Manuscript.

Candidate of Law thesis (specialty 12.00.04 – economic law; economic-procedural law. – National University “Odessa Academy of Law”, Odessa, 2014.

The thesis focuses on the research of state safeguard as a means of provision for fulfillment of economic obligations. On the basis of the analysis of legal and doctrinal approaches to the understanding of the government safeguard there has been suggested a definition of state safeguard with delimitation of its properties and specific characteristics. The economic-legal nature of this institution has been substantiated. Foreign state safeguard experience, including that of CIS countries, Germany, France, and the USA has been analysed. There has been

proved a necessity of determining state safeguard as a government regulation means of the activity of economic proprietors. It has also been proposed to define the state guarantee agreement on the legislative level and refer it to the form of public-private partnerships.

Special attention has been paid to the order of government safeguard provision. There have been made propositions as to its division into stages and phases. State safeguard liabilities, their elements and mechanisms of implementation have been investigated. Close attention has been compelled to the matters arising as a result of performance of safeguard liabilities.

Suggestions for the improvement of the national legislation aimed at legal reglamentation of state safeguard as a means of provision for fulfillment of economic obligations in Ukraine have been formulated.

Keywords: state safeguard, means of provision for fulfillment of economic obligations, economic-legal regulation, guaranteed obligation, guarantee for obligation, warranty means of state support, form of public-private partnership, legal economic order.